

Könyvszemle

Honismeret felsőfokon

Nehéz műfaj a honismereti szakirodalom; egy település történetéről, föld- és néprajzáról, természeti és társadalmi környezetéről a nem szakembereknek, legtöbbször a helybélieknek írni, meghaladja egyetlen ember ismereteit, képességeit. Leginkább a szépirodalom sajátos eszközzrendszere nyújt lehetőséget a magas szintű honismeretre, Szabó Zoltán mára klasszikussá vált *Szerelmes földrajza* bizonyosság erre. Ám a szépirodalmi stílus, írás- és látásmód csak kevesek adottsága, és így a honismereti szakirodalom ápolása a szakemberekre marad, ezzel pedig egyben meghatároztuk legfőbb buktatóját is, nincs olyan tudós koponya, aki a honismeret, e szerteágazóan sokrétű ismeretközlés minden területén otthon lenne. Így különböző tudomány- és szakterületek többé-kevésbé jó mesteremberei írták és írják hazánkban a honismereti műveket, és ennek nyomai érződnek alkotásaikon is. Holott a honismeret, amely eredetileg német területen született meg – *Heimatkunde* néven, mintegy száz évvel ezelőtt – igen fontos szerepet tölt be a társadalom földrajzi és történelmi műveltségében, és ezért jelentőségének megfelelő minőségű alkotásokat igényelne.

Az igazi honismeret fontossága abban rejlik, hogy az emberek, ennek a lakóhelyéhez, szűkebb földrajzi környezetéhez általában kötődő társadalmi lénynek nem elegendő az általános és középiskolában a világ és a Föld természeti jelenségeiről, nagytérségeiről, valamint az emberiség és saját társadalmi történetéről közvetített ismeretrendszer. Érdeklődése a szűkebb lakóterét magá-

ban foglaló kistájra is kiterjed – figyelmét felkelti annak földrajza, élővilága, mint ahogyan magára vonja saját településének története is. Fontos ismeretek ezek, mert rajtuk keresztül alakul ki a gyermekben lakóhelyéhez, szülőfalujához, szülővárosához való kötődés; ez a nemzethez való tartozás érzéséhez vivő első lépés is. Ebben a rendkívül fontos ismeretrendszerben találhatjuk meg a honismereti oktatás szinte megoldhatatlan nehézségét. Egyetlen társadalom oktatás- és iskolaügye sincsen felkészülve a magasszintű, ideológiáktól mentes honismereti oktatásra. Nincs, mert nem lehet felkészülve. Az oktatás szervezete, a pedagógusképzés technikailag nem lehet abban a helyzetben, hogy minden község és város honismeretéhez szükséges tárgyi ismereteket rögzítse és közvetítse. Példaként említsük: a magyar oktatásügy – ahogyan más országoké sem – nincs abban a helyzetben, hogy minden falunak, városnak külön helytörténelmi, lokális geográfiai, néprajzi tankönyvei legyenek, és olyan pedagógusai, akik – maradva a geográfus és történelem szakos tanári képzésnél – ugyanúgy értenek mondjuk Pécs, mint Nyíregyháza történetéhez, akik ugyanúgy értenek Győr földrajzi viszonyrendszeréhez, mint a Nógrádi-medence kistájának részletes geográfijához. Az ilyen tanári felkészítés nyilván nem lehet cél. Azonban más a véleményünk a honismereti tankönyvekről, amennyiben meggyőződésünk, hogy az Európai Unióba tagozódó magyar társadalomnak egyre nagyobb szükséges lesz lakóhelye ismeretére, ehhez pedig mesteri fokon írott honismereti művek kellenek. Pontosabban kellenének, mert e téren nagy

lemaradásaink vannak: hiányzik az alapos – didaktikailag is képzett – szakírói gárda, alig találni a helytörténeti kutatást tudományos életcéljának tartó történészt, a helytörténetet és honismeretet közoktatásügyünk még mindig mostohagyermekként kezeli, a pedagógustársadalomban idegenkedés él ezekkel szemben. Mindennek pedig az az eredménye, hogy honismereti műveltségét tekintve elmaradt magyar társadalom próbál helyet találni az Európai Unió éppen e téren oly sokszínű világában.

Ám a honismeretet lehet magas, mondhatnánk európai szinten is művelni. Geográfus körökben régóta tudott, hogy Érden, a Balázs Dénes alapította *Magyar Földrajzi Múzeumban* néhány lelkes szakember – elsősorban az intézmény vezetője, *Kubassek János* – munkájaként, a lokálpatrióták és a pedagógusok támogatásával tudományos igényű honismereti kutatások folynak. Csendes, a témából adódóan jóformán csak a helyiek által ismert munkáról van szó, amelynek eredményét immár másodikik, bővített kiadásban, *Kubassek János* szerkesztésében Érd Város Önkormányzata tette közzé. A mintegy félezer oldalnyi feldolgozás mind terjedelmében, mind minőségében, mind pedig megjelenésében eltér a hazánkban megszokottaktól, és már létével bizonyítja: jó, alapos felkészültségű szakembergárdával, a helyi önkormányzat támogatásával lehet igényes honismereti monografikus művet írni. Ebben az esetben erről van szó, még ha a kötet alcíme szerint honismereti olvasókönyvnek készült is. Az *Érdi krónika* című feldolgozás – reményeink szerint – a későbbi évtizedek magyar honismereti szakirodalmának módszertani útmutatója lesz, és az egyéb helyeken oly kritikusan bíráló recenzens most még azt is megkockáztatja, e művel valami új kezdődött honismeretünkben. Hangoztatjuk e véleményünket annak tudatában, hogy fél évtizeddel ezelőtt – a millenniumi ünnepek kapcsán – divat

volt helytörténeti és honismereti műveket írni: volt rá állami pénz, volt hozzá nagy lelkesedés, ám hiányzott a komoly szakértelem, legfőképpen pedig hiányzott a hosszú évek fáradságos munkája. Az eredmény pedig jóformán semmi, néhány kivételtől eltekintve, lelkes, tudáson alapuló szakértelem nélküli lokálpatrióták meddő nekirugaszkodásai.

Ebből a környezetből messze kiemelkedik az érdi vállalkozás, amelynek szerzői között (*Balaton Katalin, Halász Antal, Kerékgyártó Imréné, Klész László, Kovács Sándor, Krizsán László, Kubassek János, Majorné Bániczki Julianna, Miklósi Csabáné, Patkóné Kéringer Mária, Szerényi Gábor, Szerényi Júlia, Tarnay Tiinde, Lendvainé Timár Edit*) zömükben helybéli vagy Érdhez kötődő szakembereket találunk. Legfőképpen ez utóbbi ténytet kell hangsúlyoznunk, mert ha az *Érdi krónika* legfőbb jellemzőjét szeretnénk meghatározni, akkor elsősorban a magas szintű szakmaiságot kell említanünk. Nyilván ennek köszönhető a kötetet jellemző kiegyensúlyozottság, ami az utóbbi időben teljesen eltűnt helytörténeti és honismereti szakirodalomunkból. Az utóbbi évtizedekben az ilyen jellegű alkotások szerzői jelentős szakmai hiányosságokkal küszködtek – a *Tragor Ignác, Fitz Jenő, Fodor József, Cholnoky Jenő, Szabó Zoltán* formátumú helytörténetesek, honismereti szakírók eltűnésével –, ezért e szakirodalom alkotásai belső aránytalanságaikkal tűntek ki. Az időigényes levéltári kutatás hiányában sokszor egész korszakok maradtak ki a helytörténeti, honismereti alkotásokból, míg más – gyakorta kevésbé jelentős – időszakok indokolatlanul hangsúlyosak lettek; egyszerűen azért, mert az adott településen ehhez lehetett dokumentumokat találni, vagy éppen még éltek szemtanúk, a legrosszabb esetben pedig, mert éppen erre vonatkozó szövegrészt lehetett kimásolni valamely monográfiából. Az *Érdi krónika* mentes az ilyen torzulásoktól, az egymást követő fejezetek a város teljes természeti kör-

nyezetét, múltját, jelenét bemutatják, különösebb súlyponti eltolódások nélkül, az egyes tematikus fejezetek végén alapos irodalomjegyzékkel, az idézett források, szövegrészek lelőhelyének pontos meghatározásával, ami ismét nem jellemzője mai honismereti, helytörténeti szakirodalmunknak.

Nem óhajtunk e jól sikerült mű szerzői között rangsort meghatározni, de néhány tanulmányra fel kell hívnunk a figyelmet. *Kit-bassek János* Érd teljes földrajzi képét nyújtó fejezete egyrészt mintáját adja, miként kell honismereti mű alapjául geográfiai összefoglalót írni, másrészt pedig – ismereteink szerint – a magyar földrajztudomány történetében ez az első próbálkozás Érd és térsége összefoglaló geográfiai leírására. Elsősorban közérthető nyelvezete, jól válogatott illusztrációi miatt – mert ez is szakértelmet igényel – említjük a *Szerényi Júlia*, *Halász Antal* és *Szerényi Gábor* nevéhez köthető, igen terjedelmes, Érd élővilágát ismertető fejezetet, jó történet-szi szakmunkának tartjuk a *Krizsán László* által írott – a város későközépkori történetét feltáró – részeket. A helyi történelem kényes kérdéseit vizsgáló fejezetek – *Timár Edit*: *Érdiek a szovjet hadifogolytáborokban*, *Kerékgyártó Imréné*: *Nemzetiségek Érden: rácok és németek*, *Balaton Katalin*: *Mozzalkok az érdi zsidóság történetéből* – inkább a probléma felvetésével, mintsem részletes feldolgozásával hívják fel az olvasó figyelmét. A kötet külön érdemének tartjuk, hogy *Kovács Sándor* – a helyi Magyar Földrajzi Múzeum munkatársa – szorgalmas háttémunkájának eredményeként több mint tíz oldal terjedelemben hozza Érd válogatott bibliográfiáját –, ez is unikum a mai magyar helytörténeti és honismereti szakirodalomban.

A kötet szerkesztői és nyomdai munkáját is elismerő szavakkal kell illetnünk. A keménytáblás, fűzött kötés, a jó minőségű színes illusztrációk is például szolgálhatnak a hasonló vállalkozásokhoz. Egyszerűen fogalmazva szép a könyv. Megjegyezzük azonban, hogy néhány fekete-fehér illusztráció minősége nem méltó e nagyszabású vállalkozáshoz, hogy a szövegszerkesztésben túl sok lett a kiemelés – mint mondani szoktuk, a kevesebb több lett volna –, és hogy az *Életrajzi kislexikon* című részben (ami egyébként követésre méltó szakmunka) a születési adatokat közlő sorok végéről itt-ott lemaradt a zárójel.

Végezetül pedig szólnunk kell e kötet hasznosságáról, felhasználhatóságáról is. Ez a hivatalosan honismereti olvasókönyvnek készült feldolgozás nyilván mindennapos taneszköz a helybeli általános és középiskolákban, reményeink szerint talán megtalálható a legtöbb érdi otthonban is. Mert ott van a helye minden család könyvespolcán; egyrészt érdekes olvasmányul, másrészt közhasznú helytörténeti, honismereti adattáru, harmadrészt a helyi társadalom, a kisközösségek együvé tartozásának tankönyveként. Mint ahogy ott van a helye egyetemeink és főiskoláink könyvtárainak kézi olvasójában is; bizonyítandó, hogy hazánkban is létezhet honismeret, és nem középiskolás fokon. (*Kit-bassek János*: *Érdi krónika: Érd természeti képe, múltja, sportja és lakói. Honismereti olvasókönyv. Érd: Érd Város Önkormányzata, 2004. 514 p.*)

Nagy Miklós Mihály

egyetemi docens,

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Kossuth Lajos Hadtudományi Kar